

Atf için / for cited: Bulut, B, (2021). Ahidnâme-i Hümâyûnların Genel Özellikleri ve 83/1 Rusya Ahidnâme Defterinden Örnek Bir Ahidnâme Tahlili. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 3, Sayı: 6, Ağustos 2021, s.91-107.

AHİDNÂME-İ HÜMÂYÛNLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ VE 83/1 RUSYA AHİDNÂME DEFTERİNDEN ÖRNEK BİR AHİDNÂME TAHLİLİ

Büşra BULUT*

ÖZET

Osmanlı arşivinde bulunan Düvel-i Ecnebiye defterlerine kaydedilen Ahidnâme-i Hümâyûnlar, Osmanlı Devleti padişahları tarafından yabancı devlet hükümdarlarına hitaben yazılan resmi belgelerdir. Ahidnâme-i Hümâyûnların içeriğinde Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle yaptığı antlaşmalar ve ticarî imtiyazlar hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu açıdan ahidnâme-i hümâyûnların incelenmesi Osmanlı diplomasi araştırmalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Ahidnâmeler, içerikleri itibarıyla yalnızca antlaşma maddeleri ya da ticari imtiyazları içermemektedir. Bunun yanı sıra Osmanlı diplomasisinde yaşanan değişimlere bu belgeler aracılığıyla ulaşabilmekteyiz. Nitekim diplomatik belgeler olan ahidnâme-i hümâyûnlarda bir takım rükünler bulunmaktadır ve rükünlerin yazımında kullanılan diplomatik üslup ahidnâmelerin içeriğine göre değişmektedir. Bu değişimlerin tespiti devletlerarası ilişkilerin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Çalışmada ahidnâmelerin genel özellikleri ile Osmanlı tarihi çalışmalarındaki kaynak değeri üzerinde durulmuştur. Ayrıca konuyu daha somut bir şekilde ele almak amacıyla, 83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme Defteri'ne bağlı bir ahidnâme örneği transkribe edilerek, diplomatik açıdan tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ahidnâme, Düvel-i Ecnebiye, Diplomasi.

JEL Kodları: G28, N4, D74.

GENERAL FEATURES OF DIFFERENT AHİDNÂME-İ HÜMÂYÛNS AND THE ANALYSIS OF AHİDNÂME-İ HÜMÂYÛN NUMBER NINETY NINE

ABSTRACT

Ahidnâme-i Hümâyûns which exist in the Ottoman archives recorded to Düvel-i Ecnebiye books, were official papers written by the Ottoman Sultans to other governments' emperors. Ahidnâme-i Hümâyûns include information about the treaties and the commercial privileges between Ottoman Empire and the other states. From this point of view, analysing Ahidnâme-i Hümâyûns will supply important advantages in Ottoman diplomacy inquiries. Ahidnâme-i Hümâyûns include not only the articles of the treaties or commercial privileges but also the progress in Ottoman diplomacy. Thus, Ahidnâme-i Hümâyûns which were diplomatic papers contain a set of parts and the style that were used in writing Ahidnâme-i Hümâyûns differs according to the content of papers. Designation of those changes has a significant importance in the development of intergovernmental relations. In this study, the general characteristics of Ahidnâme-i Hümâyûns and their source value in Ottoman history studies are emphasized. Besides, in order to analyse realistically, an example of Ahidnâme which is related to the Russian Ahidnâme book, number 83/1 is translated and analysed diplomatically.

Keywords: The Ottoman Empire, Ahidnâme, Düvel-i Ecnebiye, Diplomacy.

JEL Codes: G28, N4, D74.

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, bb867537@gmail.com

GİRİŞ

Yüzyıllar boyunca varlığını sürdüren Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren arşiv ve arşivciliğe büyük önem vermiştir. Bu nedenle mâli, idari ve gündelik hayatta ihtiyaç duyulan belgeleri intizamlı bir şekilde arşivlemiştir. Söz konusu belgeler devlet tarafından kurulan kalemler tarafından saklanmış ve kayıt altına alınmıştır. Büyük bir titizlikle muhafaza edilen vesikalar günümüze kadar ulaşmış ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Osmanlı Devleti zamanında kurulan küçük arşivlerin tarihsel karışımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Özkan, 2012:4).

Osmanlı İmparatorluğu arşivleri arasından yabancı devletlere gönderilen belgeler ve bu devletlerle ilgili yazışmalardan sorumlu birim Amedi Kalemi'dir. Amedi Kalemi'nde devletlerarası yazışmalar farklı defterlere kaydedilmiştir. Söz konusu defterlere Düvel-i Ecnebiye Defteri adı verilmektedir (Glavina, 2009:46). “Düvel-i ecnebiye” kelime olarak, yabancı devletler anlamına gelmektedir. Söz konusu defterler incelenerek yabancı devletlerle yapılan antlaşmalar, ahidnâmeler, vergi ve gümrük sorunları, elçi/konsolos/tercüman atamaları gibi birçok bilgiye ulaşılabilir (Erdoğan, 2000:3). Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Amerika, Avusturya, Bulgaristan, Dubrovnik, Fransa, Hollanda, İngiltere, İran, İspanya, İsveç, Romanya, Rusya, Sırbistan, Yunanistan ve daha birçok yabancı devletle ilgili yüzden fazla Düvel-i Ecnebiye Defteri bulunmaktadır. Bu defterler geniş yelpazeli hükümetler arası ilişkiler çerçevesine sahiptir (Genç, 2000:15-26).

“Ahd”, devletlerarasında yapılan muahede metni karşılığında kullanılan bir terimdir. Ahidnâme ise, “söz vermek ve eman vermek” anlamlarına gelen Arapça ahd ile Farsça nâme kelimelerinin birleşmesiyle oluşan bir kelimedir (Fayda, 1988:535). Bu kavramın bir diğer tanımı da devletlerin birbiri ile iletişimini sağlayan, antlaşma şartlarını ve imtiyazları içeren tarafların imzası bulunan kâğıt belge şeklindedir (Canbaş, 2014:37). Bu açıdan Ahidnâme-i Hümâyûnlar Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar boyunca diğer devletlerle olan münasebetlerinin ayrıntılarını ele alırlar. Çalışma konusunun önemi dolayısıyla kaleme alınmış olup, araştırmamızda mevcut literatürden¹ istifade edilmek suretiyle konuya farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Bu noktada çalışmanın temel hipotezi, Osmanlı diplomasi araştırmalarında ahidnâmelerin kaynak değeri ve genel özelliklerini ortaya koymaktır. Yine çalışmada 83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme Defteri'nden bir ahidnâme sureti incelenmekle, belgenin genel ahidnâmelerle olan benzerlik ve farklılıklarının tespiti yapılmıştır.

Çalışma yapısal olarak üç ana başlık altında toplanmıştır. “Osmanlı Diplomasinin Özellikleri” adlı ilk kısımda diplomasi kavramı açıklanmıştır. Devamında Osmanlı Devleti'nin uyguladığı diplomasi anlayışları ele alınmıştır. “Osmanlı Diplomasinin Kaynakları” adlı ikinci bölümde ise, Osmanlı diplomasinin ana kaynakları ‘Name-i Hümâyûn, Sefaretnâme ve Sınır Tahdit Raporu’ olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Çalışmanın ana konusu olan “Ahidnâme-i Hümâyûn” adlı son bölüm de ‘Ahidnâme-i Hümâyûnların Özellikleri’ ve ‘Kaynak Değeri ile 83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme Defteri 99 Nolu Ahidnâme-i Hümâyûnun Transkripsiyon ve Tahlili’ olmak üzere iki alt başlıkta toplanmıştır. İlk alt başlıkta genel anlamda ahidnâmeler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise 83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme Defteri'nin 99 numaralı hükmün transkripsiyonu yapılmış ve bu

¹Bu çalışmaların başlıcaları için bkz. Melek Delilbaşı, “Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış”, *Belleten*, C.XLVII, S.85, Ankara, 1984, s.95-104; Mübahat S. Kütükoğlu, “Ahidnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1988, s.536-540; Ali İbrahim Savaş, “Osmanlı Diplomatisine Ait Name-i Hümâyûn, Ahitnâme-i Hümâyûn ve Mektup Tahlilleri”, *OTAM*, S.7, 1996, s.219-251; Meryem Kaçan Erdoğan, “1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnamesi”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IV, S.1, 2003, s.63-76; Mladen Glavina, *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009; Özgür Erdoğan, *003 ve 003M Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2015; Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasinin Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri 1526-1791*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009. Aynı yazar; “Sultan Birinci Mahmud'un Rusya'ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnâmenin Diplomatik Açısından Tahlili”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXIX, S.1, 2014, s.213-232; Aynı yazar “Osmanlı Diplomasinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar ile Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme”, *OTAM*, S.38, 2015, s.108-139; Aynı yazar “Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan ve Rusya'ya Verilen Ahidnâmelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açısından Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXV, S.60, 2016, s.97-139.

hüküm üzerinden ahidnâmelerin bölümleri diplomatik açıdan tahlil edilmiştir. Böylece örnek metin üzerinden ahidnâmelerin bölümleri ve kaynak değeri diplomatik açıdan incelenmiştir.

1.OSMANLI DİPLOMASİSİNİN ÖZELLİKLERİ

“Diplomasi” kelimesinin kökeni Yunanca “ikiye katlanmış kağıt” anlamına gelen diploma kelimesinden gelmektedir. Bu kavram devletlerarası ilişkileri resmi temsilcilikler aracılığıyla yürütme sanatıdır (Dönmez, 2018:145) ve kökeni çok eski yıllara dayanmaktadır. Diplomasi, ülkelerin milletlerarası camiada hedeflerini gerçekleştirebilmesi için bir araç olarak kullanılır. Söz konusu kavram ile ilgili günümüze kadar yerli ve yabancı kaynaklarda birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir;

Diplomasi, ülkenin dış politikasını uygularken kullandığı sanattır. Diplomasi kavramını detaylı şekilde tanımlayacak olursak; Sander’e göre; “*Diplomasi eşit müzakere ve muameledir*” (Sander, 2010:12), Savaş’a göre; “*Resmi temsilcilikler aracılığı ile devletlerarası ilişkileri yürütme sanatıdır* (Savaş, 2007:9)”, Kurtaran’a göre ise; “*Bir milletin diğer devletler ile olan ilişkilerinde barışı esas alan ve askeri ve siyasi pozisyonuna göre süreç içerisinde değişen ilişkiler bütünü olup, farklı zamanlarda farklı çıkarları yansıtan dış politikaların etkileşim sürecidir* (Kurtaran, 2015:109)” Bu tanımdan yola çıkacak olursak, diplomasi sanatı yalnızca savaş için kullanılmamaktadır. Aynı zamanda barışçıl ilişkileri düzenlemede de önemli bir rol oynamaktadır. İlerleyen zamanlarda bu belgelerin düzenlenmesi ve muhafazası gerektiği için diplomasi kavramı ortaya çıkmıştır (Tuncer, 2005:13).

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren diplomasiyi kullanmış olmakla birlikte her dönem farklı diplomasi anlayışları benimsemiştir. Bu farklılıklar ise devletin askeri ve ekonomik gücü ile açıklanabilir (Tuncer, 2005:13). Osmanlı Devleti için diplomasi, kaynağını Türk-İslam geleneklerinden alan Osmanlı devlet anlayışının etkisindeydi. Dinsellik, Osmanlı Devleti’nin ideolojisini belirleyen temel unsurdu (Turan, 2015:22). İstanbul’un fethinden Karlofça Antlaşması’na kadar yaşanan süreçte Osmanlı Devleti, siyasi ve askeri anlamda rakipsiz bir devletti. Nitekim bu durum devletin gücü ile paralellik gösteren diplomasi anlayışına da yansımıştır. Kuruluş yıllarından 17. yüzyılın sonuna kadar uyguladığı “Ad-hoc (tek taraflı)” diplomasi yöntemi bu duruma örnektir. Bu anlayışta Osmanlı Devleti, kendini hiçbir devlet ile eşit görmüyordu, daimi elçi göndermiyor ve daimi elçi göndermeyi zayıflık olarak kabul ediyordu. Çünkü başka bir devlete elçi göndermek o devleti meşru kabul etmek anlamına geliyordu (Ünal, 2016:27-30).

Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarından itibaren Ad-hoc diplomasi anlayışını benimsedi. Devlet bu anlayış çerçevesinde kuruluş yıllarında mütevazı bir dış politika izliyordu. Nitekim devletleşme sürecinde olduğu için komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmaya dikkat ediyordu (Kurtaran, 2018a:215). İstanbul’un fethiyle beraber merkezi bir devlet statüsüne ulaşan Osmanlı Devleti’nin diplomasi anlayışında da birtakım değişiklikler söz konusu olmuştu. Bu çerçevede Ad-hoc diplomasi anlayışı daha sert bir hal almıştı. Şöyle ki; yeni sistemde Osmanlı Devleti kendini hiçbir Hristiyan devletle eşit görmüyordu ve gaza anlayışından dolayı uzun süre barış içinde kalmayı kabul etmiyordu. Anlaşmalarda, Osmanlı padişahının emirleri karşı devletlere dikte ettiriliyordu ya da kapitülasyon tarzında gerçekleşiyordu. Söz konusu anlaşmaları teslim eden elçiler, işlerini halledip hemen Osmanlı ülkesine dönüyordu. Daimî olarak elçi göndermek o devletin meşruyetini kabul etmek olarak görülüyordu. Bundan dolayı Osmanlı Devleti, ad hoc diplomasi anlayışını uyguladığı dönemlerde belirli amaçlar dışında elçi göndermedi, yalnızca görevlerini yapmaları üzerine fevkalade elçi gönderdi (Dönmez, 2018:147-151).

Osmanlı Devleti’nin uyguladığı bir diğer diplomasi anlayışı ise karşılıklı diplomasiydi. Karşılıklı diplomasi anlayışının uygulandığı dönemde Osmanlı Devleti, ad hoc döneme kıyasla daha ılımlı bir tavır sergilemişti. Karşılıklı diplomasi anlayışına geçiş sürecinin ilk adımları 1699 Karlofça Antlaşması ile atılmıştı (Kurtaran, 2018a:218). Bu antlaşmada Avusturya ile Osmanlı Devleti eşit olduğunu kabul etmiş, anlaşma imzalanırken tavassut kullanılmıştı. Karlofça Antlaşması ile Osmanlı

Devleti, masa başı diplomasisi ile tanışmış ve uluslararası bağlamda ilk anlaşmasını imzalamıştı. Aynı zamanda kalemiye sınıfı geri planda kalırken askeri sınıf ön plana çıkmıştır (Kurtaran, 2017:390). Diploması anlayışındaki bu değişimlerin akabinde 1718 Pasarofça Antlaşması ile de karşılıklı diploması anlayışı resmi nitelik kazanmıştı ve yabancı devletlere elçi gönderilmeye başlanmıştı (Kurtaran, 2018b:291). Bu elçiler askeri ve sosyal faaliyetlerin öğrenilmesi için Batı'ya gönderilmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti, batının üstünlüğünü kabul etmişti (Kurtaran, 2015:98-99).

III. Selim dönemine gelindiğinde ise, Osmanlı Devleti sürekli diploması anlayışını uygulamaya başladı. Böylece Avrupa'da elçilikler açarak Avrupa'yı takip etti. Osmanlı Devleti'nde elçilik faaliyetleriyle birlikte yabancı devletlerin önemli merkezlerinde Dış İşleri Bakanlığı kurularak diplomaside sivil bürokrasinin temelleri atıldı ve bu yönde önemli merciler kurulmaya başladı (Savaş, 2017:70).

Tüm bu gelişmeler sonucunda Osmanlı diploması anlayışının statik kalmadığı zaman içerisinde değişimler geçirdiği gözlemlenmiştir. Diploması devletin askeri ve ekonomik gücü ile bağımlı bir şekilde gelişim ve dönüşüm içerisine girmiştir. Nitekim yukarıda üç dönem olarak incelediğimiz diploması anlayışlarının dönüşümü devletin zaman içerisindeki değişimine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı diplomasisi hakkında en özgün bilgileri araştırmacılara sunan birinci elden kaynaklar mevcuttur. Şöyle ki Osmanlı diplomasisinin başlıca kaynakları; Ahidnâme-i hümayûn, name-i hümayûn, sınır tahdit raporları ve sefaretnameler olmak üzere çalışmanın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

2.OSMANLI DİPLOMASİSİNİN KAYNAKLARI

2.1. Name-i Hümayûn

“Name” kelimesi Farsça asıllı bir kelimedir. Türkçede mektup, ferman ve buyruldu anlamlarını ifade etmektedir. Bu tür belgelerin başında veya sonunda yazanın ismi olduğundan belgeye name adı verilir (Kütükoğlu, 1992:146). “Name-i Hümayûn” ise Osmanlı padişahlarının bağımsız ya da yarı bağımsız hükümdarlara gönderdiği mektuplardır (Cebecioğlu, 2013:78).

Name-i Hümayûnlar, Osmanlı merkez bürokrasisi içerisinde yer alan Divan-ı Hümayûn Kalemi'nde belgeye uygun bir dille hazırlanır, amirlerin onayını aldıktan sonra üzerine tuğra çekilip ilgili hükümdara gönderilir ve bir nüshası deftere kaydedilir. 17. yüzyıldan önce yazılan name-i hümayûnlar, mühimme defterlerine kaydedilirken, 18. yüzyıldan itibaren name-i hümayûn defterlerine kaydedilmişlerdir. Bu seride 18 adet defter bulunmaktadır (Çıtırık, 2014:7). Name-i Hümayûn defterleri devletin anlaşma politikalarının kaydedildiği ve uygulamaya konulduğu arşivleri barındırmaktaydı. Buna bağlı olarak devletin politik antlaşmalarda neleri amaçladığı ve nasıl hareket edebildiği bulunmakta ve bu bildiriler antlaşmanın resmi bir boyuta taşınmasını kolaylaştırmaktadır (Portakal, 2019:16).

Şekil bakımından name-i hümayûnlar iki kısma ayrılır. Bunlar; Tuğra bulunan name-i hümayûnlar ile imza ve mühr-i hümayûn bulunan name-i hümayûnlardır. Tuğra bulunan name-i hümayûnlar ivedilikle gerçekleşmesi gereken ve bir an evvel ulaştırılması gereken diplomatik kaynaklardır (Çıtırık, 2014:8). imza ve mühr-i hümayûn bulunan name-i hümayûnlar ise, Osmanlı Devleti'ne bağlı beyler ve Müslüman devletler adına gönderilen gayri resmî mektuplardır (Ertuğ, 2009:349).

Name-i Hümayûnlar, yazılış nedeni olarak beşaretnâme, zafer-name, ilan-name, tehdit-name, fetih-name gibi isimlerden oluşur. “Beşaret-name”, sözlük anlamı olarak mutlu haber getiren mektup anlamlarını içermektedir. Beşaret-name ve “ilan-name” yeni Padişahın tahta cülusunu bildirmek üzere yabancı hükümdarlarla idaresi altındaki yarı müstakil bey ve krallara gönderdiği name-i hümayûnlar için kullanılırdı (Parlatır, 2006:98). Bir devlet hükümdarının devletlerarası protokol kurallarına uymaması ya da cülus nedeniyle gönderilen name-i hümayûna cevap vererek tebrikte bulunmaması gibi sebepler “tehdid-nâme” gönderilmesine vesile teşkil ederdi (Bediroğlu, 2014:13).

Tehdidnâmelerde, diğer name-i hümayûnlardan farklı olarak küçültücü bir ifade kullanılırdı. “Fetihnameler”, klasik Name-i Hümayûnlara nazaran bazı farklılıklar göstermektedir. Klasik Name-i Hümayûnlar, yabancı devlet hükümdarları ile Osmanlı Devleti’nin vasallarına yazıldığı halde fetihnameler memleket dahilinde gelen beylere de gönderilebilmekteydiler. Bu bakımdan da öbür name-i hümayûnlardan farklıdır (Çıtırık, 2014:8).

2.2.Sefaretname

Osmanlı Devleti, yabancı devletler ile ilişkilerini elçiler aracılığıyla yürütmektedir. “Elçi”, haberci manasına gelmektedir. ‘Elçiye zeval olmaz’ Türk atasözüyle çık şekilde ifade edildiği gibi elçilerin dokunulmazlığa sahip olduğunu anlatmaktadır (İpşirli, 1999:3). Sefaretnameler, yabancı devletlere gönderilmiş olan elçilerin payitahttan başlayıp yolculukları sırasında yaşanan olayları anlattıkları ve gittikleri ülkelerde görüştükları devlet adamları ile görüşmelerinin izlenimlerini ve gözlemlerini yazdıkları raporlardır. Sefaretnamelerin, askeri ve siyasi yönleri olmakla beraber aynı zamanda sosyo-kültürel nitelikleri de bulunmaktadır. Bu raporlar elçilerin Osmanlı Devleti’nden çıkış sürecinden başlayarak yolda şahit olduğu olayları, elçilere gösterilen muameleyi ve dönüşlerine kadar geçen zaman zarfını ihtiva etmektedir. Elçilerin tuttuğu bu siyasi günlükler bize coğrafi anlamda da birtakım bilgiler vermektedir. Söz konusu durumların yanı sıra devletlerarası ilişkiler ve benimsenen diplomatik usuller hakkında da fikir vermektedir (Yalçınkaya, 2018:13-15).

2.3.Sınır Tahdit Raporları

“Sınır” kelimesi; Yunanca “sinoron” dan gelir ve sözlük anlamı olarak ise birbirine komşu devletlerin topraklarını birbirinden ayıran sınır anlamına gelmektedir (Kurtaran, 2018c:122; Kurtaran, 2018a:169-193). Osmanlı diplomasi tarihi hakkında önemli bilgiler içeren ve birinci elden kaynak olan sınır tahdit raporları bir antlaşma ile devletin sınırlarının değişmesi söz konusu olduğunda sınırların belirlenmesi amacıyla görevlendirilen komisyonlar tarafından kaleme alınan raporlardır (Kurtaran, 2015:129). Sınır tahdit raporları, sefaretnameleri tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca sınırların ne şekilde tespitinin yapıldığı ve komisyonlar arasında geçen diyaloglar hakkında bilgi içermektedir. Bu açıdan sınır tahdit raporları Osmanlı diplomasi anlayışı ve Osmanlı Devleti’nin diğer devletler ile olan ilişkileri hakkında araştırma yapmak için oldukça önem taşımaktadır (Savaş, 1994:153).

3.AHİDNÂME-İ HÜMÂYÛN

Ahd, devletlerarasında yapılan muahede metni karşılığında kullanılan bir terimdir. Ahidnâme ise, “söz vermek, emân vermek” anlamlarındaki Arapça ahd ve Farsça nâme kelimelerinin birleşmesiyle oluşan birleşik bir isimdir (Fayda, 1988:535). Ahidnâmeler, elçiler aracılığıyla padişaha ulaştırılan rica ve dileklere verilen cevap metinleri olarak da nitelendirilebilir. Bu belgeler her iki tarafın yararını bir esasa bağlamayı amaçlamaktadır (Akşın, 2017:72). Ancak ahidnâmeler, iki tarafın imzaladığı anlaşmalar değildir. Daha çok karşılıklı anlaşma sonucu belirlenen şartları ve imtiyazları içermektedir. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan önceki dönemlerde bu belgeler ‘muvâdea’, ‘muhâdene’, ‘hüdne’, ‘müsâleme’, ‘musâlaha’, ‘muâhede’, ‘sulh’ ve ‘silm’ adlarıyla bilinmekteydi. Ahidnâmeler, uluslararası ilişkilerdeki en yüksek Osmanlı siyasi sözleşmeleridir (Canbaş, 2014:31).

3.1. Ahidnâme-i Hümayûnların Özellikleri ve Kaynak Değeri

Ahidnâme-i Hümayûnlar, İslâm hukuku neticesinde şekil alır ve şeyhülislâmın fetvası ile verilir. İslâm hukukuna göre devlet “Darü’l-harb” ve “Dar’ül-islâm” olmak üzere ikiye ayrılırdı. Dar’ül-harb olarak nitelendirilen devletler Müslüman olmayanlardı ve Osmanlı Devleti bu ülkelerle savaş durumundaydı. Dar’ül-harb’in ahidnâme alabilmesi için öncelikle Osmanlı Devleti’ne barış yemini ederek başvurması gerekmekteydi. Bu ahidnâmeler berat şeklinde düzenlenirdi (Delilbaşı, 1984:959).

Ahidnâmeler, Osmanlı Devleti kapitülasyon verirken, siyasi olayların belirlediği realite ve Anadolu Beylikleri ile Selçuklu diplomasi geleneği ve İslâm inancının birleşmesiyle şekillenen hukuki bir uygulamadır. Osmanlı ahidnâmeleri bu şekilde ortaya çıkmıştır (Canbaş, 2014:35). Ahidnâmeler

hukuki anlamda devletin içtimai anlaşmalarının sağlanması ve uygulanması hususunda etkin bir nitelik arz etmektedir (Albayrak, 2015:49). Devletin ticari yönden Müslüman ya da gayrimüslimlere yönelik geliştireceği adalet ve hukuk eylemleri daha sağlıklı yöntemlerle akıbet sürdürmesine vesile olmaktadır. En nihayetinde bu gelişmelerin adil bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir (Kütükoğlu, 1988:538).

Ahidnâme-i Hümâyûnlar padişah cülusu ve yeni antlaşma yapılmasıyla yenilenirdi. Uluslararası ilişkiler bağlamında, İslâm hukukuna uygun olarak gayrimüslim bir devletle uzun süre barış içinde olmayan Osmanlı Devleti açısından, bu devletlere gönderilen ahidnâmeler tek taraflı nitelik taşımaktadır. Fakat bazı kapitülasyonların karşılıklı olduğunu anlamak için dikkat edilmesi gereken husus, her iki devlet vatandaşlarına eşit muamele yapılıp yapılmadığını bilmektir. Ahidnâmeler, yalnızca yabancı devletlere gönderilen belgeler değildi. Nitekim Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altında bulunan kral ve beylere de ahidnâme vermiştir. Ayrıca ahidnâmeyi göndermek, sadece padişaha mahsus değildi. Şehzadeler, valilikleri içinde bazı gruplara ahidnâme verebilirdi. Şeyhler de halife tayin ettiği müridine verirdi (Canbaş, 2014:34-37).

Gayrimüslim bir devletle Ahidnâme anlaşmasının yapılabilmesi için öncelikle padişahın emân vermesi gerekmektedir. Bir harbi emân (güvence) almak için, kardeşlik ve barış yemini ederek Osmanlı Devleti'ne başvururdu. Ardından eman bir sözleşme yapılarak sağlanırdı. Bunun sonucunda düzenlenen belgeye ahidnâme, içindeki maddelere ise 'şurût' adı verilirdi (Erdoğan, 2003:7).

Ahidnâme-i Hümâyûnlar, Sulh Ahidnâmeleri ve Ticaret Ahidnâmeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. "Sulh Ahidnâmeleri" devletlerin içinde bulunduğu savaşın bitmesiyle tarafların temsilcilerinin hazırladığı karşılıklı olarak verilen temessüklerdi (Erdoğan, 2003:8). Hazırlanan temessüklerde devletlerin belirlediği şartlara göre divan kalemünde düzenlenen Ahidnâme-i Hümâyûn'a padişahın tuğrası çekilir ve hazırlanan temessükler sınırda belirtilen noktada onaylanmış biçimde teslim edilirdi. Bu temessükler onaylandıktan sonra yürürlüğe girerdi (Kütükoğlu, 1988:536-538). Eğer karşılıklı menfaat sağlanamazsa padişah dostluğun bozulduğunu belirtip ahidnâmeyi ilga edebilirdi (Kurtaran, 2009:20).

"Ticaret Ahidnâmeleri" ise, Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde ticaret yapmak isteyen yabancı devlet hükümdarlarına gönderilirdi. Bu ahidnâmeler; müste'min adı verilen ahidnâmeli devletler halkına Osmanlı Devleti topraklarında seyr-ü sefer, ikamet edebilme izni ve ticaret için gelen tüccarlara tanınan hakları içermektedir (Canbaş, 2014:32). Ticaret ahidnâmeleri fıkıh prensipleri, istekli devletten sağlanacak siyasi çıkarlar ve imparatorluğun mali alandaki menfaatleri gözetilerek verilmekteydi. Nitekim gayrimüslim devletlerle ittifak oluşturmak, hammadde pazarlarına yakın olma, gümrük kazancı sağlama ve uluslararası nitelikte ticari faaliyette bulunmak da ahidnâme verilmesine sebebiyet verirdi. Ahidnâme, istekli olan devlete verildikten sonra padişah, ahidnâmenin konusu ile ilgili yapılacak düzenlemeler hususunda memurlara bilgi verir ve esaslara uymaları için ferman gönderirdi. Taraflardan biri antlaşmayı bozmak istediğinde bu isteğini belirterek anlaşmadan cayabiliyordu. Gönderilen ahidnâmelerde esas olan konu ise çıkarlardı (İnalçık, 1971:1179-1189).

Ahidnâme-i hümâyûnlar, diplomatik anlamda rükün adı verilen bölümlerden oluşmaktadır (Kütükoğlu, 1988:537). Bu rükünler şu şekildedir:

1.Davet: Ahidnâmelerin ilk rükünü olan davet bölümünde Allah'ın adı ile "Hz. Peygamber" in ve dört Halife'nin adı zikredilirken², bazı ahidnâmelerde ise Allah'ın ve "Hz. Peygamber" in adı ile Allah'ın yardımı ve şefaati istenirdi³. Davet bölümü ahidnâmelerin giriş cümlesidir Ancak davetin uzun ya da kısa olması diplomatik bir anlam ifade etmez.

² Örnek için bkz. "Hazret-i izzet-i cellet-kudrethe ve illet kelimetehunun inâyeti ve mühr-i sipher-i nübüvvet ve ahter-i burc-ı fütüvvet pişvâ-yı zümre-i enbi-yâ muktedâ-yı fırkâ-ı aşfiya Muhammedü'l-Mustafa Sallallâhu aleyhi ve 's-sellemin mu'cizât-ı kesireti'l-berekâtu ve dört yârının ki Ebubekir ve Ömer ve Osman ve Ali rıdvanallâhu te'âlâ aleyhim ecmâin ânların ve cem'i evliyaillâhın ervâh-ı mukaddeseleri murafakâtu ile" Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.75.

³ Örnek için bkz. "Hazret-i aferidegâr-ı layezâl ve cenâb-ı fâ'il-i muhtâr-ı müte'al celle zatühü ane'ş-şebîhi ve'l-mîsâl ve tenezzühât-ı sıfât-ı ân ü sâmetü'l-intikâlin berekâtu te'yidât-ı ezeliyye ve fiyüzât-ı tevfişkâtu lemyezeliyyesiyle ruhaniyyet-i tahtgâh-ı risâlet ve istifâ ve mesned-

2. Tuğra: Padişahın imzası anlamına gelen tuğra, padişahın adını içeren ve süslü bir yazıyla kaleme alınan simgedir.⁴ Ahidnâmeler barış antlaşması niteliğinde hazırlandığı zaman, iki tarafın yetkilileri imzalardı ve başında padişahın tuğrası bulunurdu. Tuğra, mühür anlamına da gelmektedir (Kurtaran, 2016:106).

3. Unvan: Ahidnâmenin bu bölümünde padişahın kendi vasıfları ve sıfatları zikredilir. Unvan, göreviyle ilgili sıfatı içinde kullanılır ve padişahlık alametlerindedir (Erdoğan, 2003:65). Bu bölümde “Ben ki” ifadesiyle başlayan padişahın sıfatları ve ecdad isimleri sayılırdı. Başlangıçta sıfat bölümü sade bir özellik gösterirken zamanla şatafatlı bir hal almıştı. Çünkü Osmanlı Devleti, zaman içerisinde merkezi otoritesini sağlamlaştırmış ve kendi ile hiçbir devleti eşit görmemeye başlamıştır. Nitekim bu durum ahidnâmedeki unvan kısmının daha ayrıntılı olmasını sağlamıştır.⁵

4. Elkab: Bu bölüm ahidnâmenin muhatabının sıfatlarının yazıldığı bir hitap cümlesidir. “Sen ki” ibaresi ile başlayan ahidnâmenin verileceği muhatap devlet adamının sıfatları sayılır ve ardından dua bölümü bulunurdu.⁶ Elkab bölümü, ahidnâmelerin verilmeye başladığı dönemde kısa tutulurken, süreç içerisinde daha geniş şekilde ele alınmaya başlamıştır. Bu durumun sebebi ise, Osmanlı Devleti’nin çözümler yaşaması ve ahidnâmenin muhatap aldığı devlet ile ilişkileri olmuştur.⁷ Yani diplomatik anlamda unvandaki ifadelerin kısa ya da uzun olması Babîlî’nin ilgili devletlerle olan siyasi/askeri münasebetleri ile bağlantılıdır. Dost veya arasının iyi olduğu devletlerin unvanları uzun iken düşman ve üstün olunan durumlarda da kısadır. Bazı ahidnâmelerde birden fazla elkab vardır. Bunlar ahidnâmenin muhatabı kral ile temsilcisi elçiler ve Osmanlı sadrazamı ile elçileri gibi kimseler için kullanılır.

5. Dua: Belgelerde hitap edilen kişinin elkabından hemen sonra gelen ve hitap edilen kişinin rütbesinin ve şanının uzun sürmesi ile daha çok yücelmesi hakkında iyi dilekleri içeren bölümdür. Dua formülü, yazılan kişiye göre değişiklik göstermektedir. Şöyle ki; Hıristiyan ve Müslümanlar için kullanılan dua formülleri birbirinden farklıdır. Örneğin; Müslümanlar hakkında muhatabın görevine göre değişen (sadrizam, mirimiran, vb.) elkablar kullanılır. Bu kişilerin Allah’tan şan ve şereflerinin artması, rütbelerinin yükselmesi, yüceliklerinin daha da artması dilenmektedir. Bunun yanı sıra, Hıristiyanlar için ‘*hutimet avâkibehû bi’l-hayr*’ ya da ‘*hatem-allâhu ta’âlâ avâkibehu bi’l-hayr ve’r-reşâd ve ahsene ileyhi sebile’s-savâb ve’s-sedâd*’ şeklinde bir dua formülü kullanılmaktadır. Bu formülde, muhatabın İslâm dinini kabul etmesi dilenmektedir.⁸ Dua bölümünde kullanılan bu ifadelerin uzun ya da kısa olması diplomatik anlamda önem arz etmemektedir.

6. Nakil: Nakil bölümünün içeriği, ahidnâmenin veriliş sebebine göre farklılık gösterirdi. Sulh ahidnâmesi ise muhatap devlet ve Osmanlı Devleti arasında düşmanca ilişkilerin bulunduğu ve bu düşmanlığın son bulup barış yapılması gerektiği, tavassut bulunuyorsa aracı devletlerin elçilerinin elkab bölümü, görüşmelerin yapıldığı yer, antlaşmanın maddeleri ve antlaşmanın geçerlilik süresi yer alırdı.

nişin ve bargâh-ı nübüvvet ictibâ-yı mufahhar umüm beni âdem maksûd-ı efeniş âlem hatem-i kaffe-i enbiyâ ve resûl-ı hadîyye ve katbe-i târik ve sebl-i mahrem harem-i ma’allahû celb-i hüddâ Muhammed resullâh sallallâhü te’âlâ ve alâ alihi’l-istifâ ezâu’s-salavat ve’l-ekmeli’l-cânun mu’cizat-ı kesiretü’l-berekâtü muvafakâtü ve müseyyidân-ı erkân-ı dîn-i münif-i nebevi ve mimehdân-ı ikân şer’-i mustafîvi olan çehar-ı bargîrin ve cumhûr-ı sahâbe-i asfiyâ hidâyet-rehinin hem refi’atü’l-d-derecâtıyla” Kurtaran, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri, s.123.

⁴Örnek için bkz. “*Hakk subhânehu ve te’âlânın uluvv-i inâyeti ve iki cihân fahrî ulu azîz peygamberimizin salâvâtullahi aleyh ve selâmehu mu’cizatü berekâtında (mahall-i tuğrâ-yı garrâ)” Kurtaran, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri, s.47.*

⁵Örnek için bkz. “*Ben ki sultân-ı selâtin ve burhân-ı havâkin tâc-ı baht-ı Husrevân-ı rüy-i zemîn zıllullahi fi’l-arzın Mekke’nin ve Medine’nin ve Kuds-i şerîfin ve İstanbul’un ve Akdeniz’in ve Karadeniz’in ve Rûm-ili’nin ve Anadolu’nun ve Rûm’un ve Karaman’ın ve Erzurûm’un ve Diyar-ı bekr’in ve Kürdistân’ın ve Luristân’ın ve Azerbaycân’ın ve Acem’in ve Zü’l-kadriye ve Mısır ve Şâm ve külliyyen Arabistân ve Bağdad ve Basra ve Aden ve Yemen memleketinin ve Tâtâr ve Deşt-i Kıpçak ve Mağrib-i zemîn ve Eflâk ve Boğdan ve Budun tahtının ve Erdel vilâyetinin ve ânâ tâbi’ olan yerlerin ve dahi kılıcımızla alınmış nice memleketlerin pâdişâhu ve sultânı Sultân Süleyman Şâh bin Sultân Selim Şâh bin Sultân Bayezid Hân’ım” Kurtaran, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri, s.47.*

⁶Örnek için bkz. “*Sen ki hâlâ Roma halkının güzidesi ve hüremellüsü Alâmân ve Çeh ve İslonda ve Hırvat tâ’ifesinin ve Beç ve Nemçe vilâyetlerinin imparatoru iftiharü’l-ümerâi’l-izâmi’l-iseviyye muhtârü’l-küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l-meshîyye muslihu mesâlihi cemâhîri’t-tâ’ifeti’n-nasrâniye sâhibü ezyali’l-haşmeti ve ulu kulu sâhibu delâ’ili’l-mecdi ve’l- iftihâr” Kurtaran, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri, s.124.*

⁷Örnek için bkz. “*Romanlar’ın ve ânâ tâbi’ olan yerlerin kralı olan Ferenduş kralı” Kurtaran, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri, s.47.*

⁸Örnek için bkz. “*hutimet avâkibehû bi’l-hayr” Kurtaran, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri, s.124.*

7. Tarih: Ahidnâmenin yazıldığı tarih; gün, ay ve yıl olarak belgenin sonunda bulunurdu. Bazı ahidnâmeler de ise nakil bölümü ile tarih kısmı arasında “te’kid” denilen ve karşı taraf verilen şartlara uymadığı takdirde birtakım yaptırımların olacağına dair uyarı bölümü bulunmaktadır.⁹

Bu 7 rükün ahidnâmelerde bulunmakla birlikte içerikleri her ahidnâmede farklılıklar gösterebilir (Kurtaran, 2016:106).

Tüm bu özellikleri ile Osmanlı diplomasisinin ana kaynakları arasında olan ahidnâme-i hümayûnlar, birinci elden kaynak olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu belgeler Osmanlı Devleti’nin ahidnâme gönderdiği muhatap devlet ile ilişkileri hakkında bilgi verirler. Ayrıca ahidnâme metinleri incelenerek devletlerarası anlaşmazlıklar ve diplomatik faaliyetler ile ilgili birçok bilgiye erişim sağlanabilir. Bunun yanı sıra ahidnâmeler devletlere verilen imtiyazlar ve devletin bulunduğu ticari faaliyetleri içeren belgelerdir. Nitekim Osmanlı Devleti’nde ahidnâme verilmek suretiyle müste’mîn adı verilen tüccarlar serbest şekilde ticaret yapabilmekteydi. Yine müste’mînlerin, Osmanlı tebaasıyla olan davaları hakkında bu belgeler aracılığıyla bilgi edinilebilir. Ahidnâmeler sadece müste’mînlere verilmemiştir. Bunun yanında konsoloslara da ahidnâme verilmiştir ve bu şekilde konsolosların hapsedilmesi ve evlerinin mühürlenmesi engellenmiştir. Ayrıca ahidnâmeli kişiler vergiden de muaf tutuluyordu. Ahidnâmeler diplomatik açıdan antlaşma maddelerini de doğrudan gözler önüne sermektedir. Ahidnâme verme sorumluluğu sadece padişaha ait değildi. Şehzadeler, valilikleri sırasında bazı gruplara ve şeyhler de halife tayin ettiği müridine ahidnâme verirdi (Kütükoğlu, 1988:536-538). Yine ahidnâmelerde kullanılan dil ve üslup diplomatik açıdan oldukça önemli olup, bu üslup her ahidnâmede farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durumun ilgili taraflar arasındaki siyasi ve askeri gelişmelerle diplomatik alana yansımaları da mümkündür.

3.2.83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme Defterinin Genel Özellikleri ve 99 Nolu Ahidnâmenin İncelenmesi ve Tahlili

T.C.Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde Rusya’yı konu alan birçok defter ve belge bulunmaktadır. Bunlardan biri olan A. {DVNSDVE.d kodunda 83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme defteri Bab-ı Asafi fonunda Düvel-i Ecnebiyye defterleri olarak bilinen defterler altında kayıtlıdır. Rusya Ahidnâmesinin bir özelliği de 18. ve 19. yüzyılları kapsayan Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanan birçok ahidnâmeyi içeriğinde bulundurmasıdır. Söz konusu defter içerik olarak yalnızca ahidnâmeleri değil, şikayet ve izin hükümlerini de kapsamaktadır. Rusya ahidname defteri yapısal olarak 45x16 cm boyutunda 266 sayfa ve ebrusuz ciltlidir (Çiçek, 2021:37-40). 83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme Defteri’nin 99 Numaralı Ahidnâme-i Hümayûnu’nun (BOA, A.DVN.DVE.d., nr. 083/1:28-29) muhatabı Rusya’dır. Söz konusu ahidnâme 1700 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması¹⁰’nın temdidini içeren yazılmıştır. Antlaşma’nın temdidini (anlaşma metinlerinin tekrarlanması veya anlaşma süresinin uzatılması) isteyen taraf Rusya olmuştur ve bunun üzerine Petrus Androyovic Tolstoy adlı elçiyi Osmanlı ülkesine göndermiştir. Ahidnâme-i Hümayûn’un rükünları klasik ahidnâmelerden farklıdır. Klasik ahidnâmelerden farklı olarak Allah’ın adı ve Hz. Paygamber ile Dört Halife’nin zikredildiği davet bölümü bulunmamaktadır. Genel olarak klasik ahidnâmelerde davet ve tuğra bölümü bulunurken bu ahidnâme doğrudan unvan bölümü ile başlamıştır. Bu durumun diplomatik bir sebebi olmamakla birlikte, ahidnâmenin temdid anlaşması olması ile ilgilidir.¹¹ Ahidnâmenin unvan bölümü klasik

⁹ Örnek için bkz. “*Fî evâi-li Ramazanü’l-mübârek sene 975*” Bkz., Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.72.

¹⁰ 1686-1700 yılları arasında vuku bulan Osmanlı-Rus Savaşları sonucunda imzalanan 1699 Karlofça Antlaşması’nın devamı niteliğinde 14 maddeden oluşan İstanbul Antlaşması 13 Haziran 1700 yılında imzalanmıştır. Osmanlı Devleti’ni diplomatik görüşmelerde Reisülküttâb Rami Mehmet Efendi temsil etmiştir. Anlaşma maddelerine göre Osmanlı Devleti, Azak Kalesi’ni Ruslara terk etmiştir. Özi boyundaki kaleler yıkılıp, topraklar Osmanlı Devleti’ne bırakılacaktır. Anlaşmanın bir maddesinde ise Rusya, Osmanlı Devleti’nde daimi elçi bulundurabilecektir (Köse, 1994:153-154).

¹¹ “*Ben ki sultân-ı selâtin ve burhân-ı havâkin tâc-ı baht-ı Husrevân-ı rüy-i zemîn zillullahi fi’l-arzın Mekke’nin ve Medine’nin ve Kuds-i şerîfin ve İstanbul’un ve Akdeniz’in ve Karadeniz’in ve Rüm-ili’nin ve Anadolu’nun ve Rüm’un ve Karaman’ın ve Erzurüm’un ve Diyâr-ı bekr’in ve Kürdîstân’in ve Lurîstân’in ve Azerbaycân’in ve Acem’in ve Zü’l-kadriye ve Mısır ve Şâm ve külliyyen Arabîstân ve Bağdad ve Basra ve Aden ve Yemen memleketinin ve Tâtâr ve Deşt-i Kıpçak ve Mağrib-i zeminin ve Eflâk ve Boğdan ve Budun tahtının ve Erdel vilâyetinin ve anâ tâbi’ olan yerlerin ve dahi kılıcımızla alınmış nice memleketlerin pâdişâhu ve sultânı Sultân Süleyman Şâh bin 54 Sultân Selim Şâh bin Sultân Bayezid Hân’ım*” Bkz., Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.47.

ahidnâmelere göre kısadır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı olan üstünlüğünü kaybettiğini yansıtmaktadır.

“Ben ki; eşrefü'l-buldâni ve'l-emâkin ve ebrekü'l-medâyini ve'l-mesakin, kible-i cümle-i âlem ve mihrâb-ı teveccüh-i âmme-i ümem olan Mekke-i Mükerrreme'nin ve Medine-i Münevvere ve Kudüs-i Şerif'in hâdim ü hâkimi ve hasretü'l-mülük olan Bilâd-ı Selâse-i muazzama ki, İstanbul ve Edirne ve Burusa'dur ve Şâm-ı cennet-meşam ve Bağdâd-ı dâru's-selam ve Mısır-ı nâdiret'ül-asr-ı be-himmeta ve külliyyen Arabistan ve Haleb-i şehbâ ve Irâk-ı Arab u Acem ve Basra ve Ahsa ve Deylem ve Rakka ve Musul ve Şehr-i Zor ve Van ve Diyârbekir ve Zülkadriyye ve Kürdistân ve Gürcistân ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Karaman ve Mağrib ve Habeş ve Tunus ve Cezâyir ve Trablus ve Cezire-i Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Akdeniz ve Karadeniz ve cezâyir ve sevâhili ve diyâr-ı Anadolu ve memâlik-i Rumili, husûsâ memâlik-i Tatar ve Deşt-i Kıpçak ve vilâyet-i Keşe ve ol havalide olan cümle oymak ve Diyar-ı bosna ve Tımsıvar ve Belgrad ve ana tâbi' kılâ 'u husun ve memâlik-i Eflak ve Boğdan ve ta'rif u tavsifden müstağni nice bika 'u buldanın padişah-ı ma 'delet-penahı ve şehinşah-ı merhamet-destgahı es-sultan ibnü's-sultan ve'l-hakan ibnü'l hakan es-sultan el Ahmed han ibnü's-sultan dostgahı Mehmed han ibnü's-sultan İbrahim hanım ki (BOA, A.DVN.DVE.d., nr. 083/1:28)”

Unvan bölümünün ardından klasik ahidnâmelere uygun olarak elkab bölümü gelmektedir. Belgede Rus çarı Petrus Aleknisyovicyus, Rusya elçisi Petrus Androyovic Tolstoy ve Vezir-iazam Ali Paşa adına yazılan üç elkab bulunmaktadır. Ahidnâmede bulunan elkablar klasik formdadır. Rus çarı Petrus Aleknisyovicyus, 1689-1725 yılları arasında tahtta kalmıştır. I.Petro dönemi Rus tarihinin önemli bir kesitini oluşturur. Halk arasında bilinen adıyla “deli Petro” her alanda önemli reformlar yapmıştır. 1725 yılında ise beklenmedik bir şekilde ölmüştür (Uzelli, 2007:79). Ancak elkab bölümü klasik ahidnâmelere göre oldukça uzun tutulmuştur. 1700 İstanbul Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Rusya'nın “Çarlık” unvanını kabul etmiş ve elkaba da bu durum yansımıştır. Bu durum diplomatik açıdan Osmanlı Devleti'nin daha önce kendi şartlarını Rusya'ya dikte ettirirken ve Rusya ile kendisini eşdeğer görmezken, bu ahidnâmede Rusya'yı kendine eşdeğer gördüğü anlaşılmaktadır. Elkab bölümü ifadeleri şu şekildedir:

“İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-îsevîye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l- mesihîyye muslihu mesâlihi cemâhiri't-ta'ifü'n-nasraniyye sâhibü ezyâli'l-haşmeti ve'l-vakâr sahibü delâili'l-mecdi ve'l-iftihâr Moskov vilayetlerinin çarı ve cümle Rusun ve ana tâbi' nemçelilerin ferman ferma-yı hükümdarı Petrus Aleknisyovicyus”

Elkabın ardından Rus çarı Büyük Petro için yazılan dua bölümü bulunmaktadır. Belgede “Allah akıbetini hayırlı etsin” anlamı taşıyan “hutimet avakibehü bi'l-hayr ve'r-reşad” şeklinde klasik dua formu bulunur.

Ahidnâmede bulunan ikinci elkab formu Rus Elçisi Petrus Androyovic Tolstoy için kullanılmıştır. Bu elkab tekil yazılmıştır ve klasik formdadır.

“kâdvetü'l-izâmi'l-milleti'l-Mesihîyye çaşnigarı ve alaturya da vekili olub Asitane-i saâdet aşıyanemde meks üzere olan Petrus Androyovic Tolstoy” ((BOA, A.DVN.DVE.d., nr. 083/1:28)

Rus elçisi için yazılan dua bölümü “Allah sonunu hayır etsin” anlamına gelen “hutime-i avakbehi bil-hayr” şeklinde klasik formda yazılmıştır. Rus elçisinin elkabının ardından Vezir-iazam Ali Paşa adına yazılan elkab bulunmaktadır. Bu elkab da klasik sadrazam elkabıdır.

“Düstur-ı ekrem müş'i-ir ešham nizam-ı âlem menâzimü'l-ümem müdebbir-i umurü'l- cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmim-i mihâmü'l-enâm bi're'yi's-sâ'ib bünyânü'd-devlet ve'l-ikbâl erkanü's-sa'âde ve'l-iclâl mükemmil-i namus-ı saltanatü'l azim müretteb-i meratibü'l-hâlikü'l kebir el mahfuf bisunûf-ı avâtifü'l mülük alâ vezir-i azam asaf-ı şiyem ve vekil-i mutlak sadakat ilm Ali Paşa”

Vezir-iazam Ali Paşa için yazılan dua bölümünde ise klasik sadrazam duası olan “var olmak/varlığın daim kılmak” anlamına gelen “edemallahü teala iclalehü” şeklinde klasik formda yazılmıştır.

Ahidnâme de elkab ve dua bölümlerinin ardından nakil bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde anlaşmanın içeriği ve ahidnâmenin konusu yer almaktadır. Şöyle ki ahidnâme; Rusya ve Osmanlı Devleti arasında yapılan 1700 İstanbul Antlaşması'nın temdidi niteliğindedir. Taraflarca barışın gerekleri tekrar mukayese edilip, padişahın emriyle verilen hatt-ı hümayûn gereğince, 1700 tarihli antlaşma içinde bulunan maddeler ve şartlar aynı şekilde yenilenmiştir. 99 numaralı ahidnâme 1701 tarihini taşımaktadır. Nakil bölümü şu cümlelerle ifade edilmiştir.

“Gurre huzur faiz için hüsrüvaneme arz ve telhiz eyledikde taraf-ı baharü’ş-şeref-i mülükânemizden dahi çar-ı müşarunileyh ile levâzım-ı müsâlemet ve muzâfât-ı mürafaat olunub ol babda şeref südur bulan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrunumuz mucibince ol ahidnâme-i hümayûnda münderic olan şürut ve kuyudu ve mevâsik-i ‘uhûd ayni ile te’kid ve tecdid idüb işbu taraf-ı gurre-i cihan-aramızla müşerref ve müekket ve on dört maddenin havi ve şâmil ahidnâme-i hümayûn-ı saâdetmakrunumuz şeref-yafte-i sudür olmuşdur ki zikr olunur mahall-i mevadd on dördüncü madde mevadd-ı sulh u salah ve şerait-i ahd ü peymanı müş’ir ma’ mül temessük tesliminden sonra takviyyet-i mevadd-ı sulh u salah ve tekmil-i merasim-i muselef ve tatmin-i levâzım-ı mevâlât-ı tanzim umur-ı saire için dâib-i kadime-i müstahsene üzere Moskov ilçeri Asitane-i saadetimden çıktıklarından sonra altı ay içinde Moskov Çarının büyük ilçisi dahi çarı müşarunileyhin name ve te’kid nâmesiyle der-Devlet-i Âliyyeme dahil olmak üzere hudud-ı İslâmiyye geldikten mu’tad üzere raiyet ve refhiyyet ile karadan irsal olunub te’kid-i mevadd-ı sulh için dahi yedine ahidnâme-i hümayûn teslimi ile veche layık üzere gerü avdet itdirile ve tarafeynin şanına münasib olan vechle kağıdlarda namelerde vechle mu’tad olan elkab tahririnde dahi kusur olunmaya deyü karındaşım merhum müşarunileyh Tabesra zamanında bin yüz on iki muharreminde yirmi altıncı gününden mütevelliyeten otuz seneye değin mevadd-ı merkum üzerine temhid olunan müsâlaha ve mevâd-ı ‘adli ile ben dahi vech-i meşrûh üzere mukarrer ve muteber tutub yerleri ve gökleri yokdan var iden hazret-i Allah celle şânuhunun ism-i şerifine yâd ve peygamberimiz hâtemü’n-nebiyyin ve fahrü’l-mürselin muhammedü’l Mustafa sallallahü teali ali ve sellem hazretlerinin mucizât-ı kesiretü’l-berekâtlarını irad idüb şime-i kerime-i hüsrüvan sadakat mu’tad ve kaide-i marziyye-i tâc-dârân vefâ itiyâd üzere ahd ve misak iderizki (BOA, A.DVN.DVE.d., nr. 083/1:29)”

Ahidnâmede nakil bölümünde sonra te’kid/tenbih kısmı gelmektedir. Burada anlaşma maddeleri uygulanmazsa birtakım yaptırımların devreye gireceği belirtilmiştir. Ahidnâme de te’kid bölümünün yer alması, mutahab devletle Osmanlı Devleti’nin ilişkilerinin gergin olduğu anlamına gelir ve bunu idifade eden cümleler şu şekildedir:

“zikr olunan mevadın şürut ve kuyuduna ve sulh u salahın mevasik ve uhûduna kemâyenbaği raiyet olunub mâ-dâm ki ol cânibden hilâfına vaz’ u hareket sudur itmeye taraf-ı hümayûn-ı padişâhânemizden ve ahlaf ve a’kab ve vekil-i âli makam ve sair mirimiran sahibü’l-ihitişam ve umerâyı zeviyü’l-ihiram ve umûmen asâkir-i nusret encâmımızdan ve cümle ‘ubûdiyemiz ile şeref-yâb olan tevâ’if hüddamdan bir ferd hilâfına müte’allick vaz’ u hareket eylemeye (BOA, A.DVN.DVE.d., nr. 083/1:29)”

Son olarak tarih bölümü ise klasik bir formda yazılmıştır.

“Tahriren fi evail-i şevval sene ihda ve ‘ışrin ve mi’e ve elf (BOA, A.DVN.DVE.d., nr. 083/1:29)”

SONUÇ

Sonuç olarak, “Ahidnâme-i Hümayûnların Genel Özellikleri ve 83/1 Rusya Ahidnâme Defterinden Örnek Bir Ahidnâme Tahlili” adlı çalışmada birtakım bulgular elde edilmiştir. Bunlar araştırmanın başında ortaya koyduğumuz sorunların çözümüne ilişkin olup, buna göre Osmanlı diplomasisinin önemli kaynaklarından biri olan ahidnâme-i hümayûnların devletin diğer devletlerle olan münasebetlerinin ayrıntılarının tespiti açısından önemli belgeler olduğu yönündedir. Nitekim ahidnâme-i hümayûnlar diplomasinin diğer ana kaynakları olan, name-i hümayûnlar, sefaretnameler ve sınır tahdit raporları gibi birincil kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu noktada ahidnâme-i

hümâyûnların incelenmesinde birtakım diplomatik dil ve üslup kaideleri bulunmaktadır. 7 bölümden oluşan ve “rükünlar” adı verilen bu bölümler her ahidnâmede aynı olmakla birlikte, kullanılan ifadeler ahidnâmeden ahidnâmeye değişmektedir. İlgili değişimler tesadüfi olmayıp, muhatap devletlerin dost/düşman, eşit/üstün gibi bir takım paradigmalara göre değişiklikler gösterebilmektedir. Çalışmada ilgili tespit ve değerlendirmeler somut bir örnek üzerinden ele alınırken 83/1 Numaralı Rusya Ahidnâme defterinden transkribe edilen bir ahidnâme sureti diplomatik açıdan tahlil edilmiştir. İlgili tahlil ve değerlendirmeler sonucunda yukarıda belirttiğimiz verilere uygun sonuçlar bulunduğumuzu söyleyebiliriz. Buna göre 99 numaralı ahidnâme metni klasik ahidnâmelerden birtakım farklılıklar barındırmaktadır. Giriş kısmında davet ve tuğra bölümleri bulunmayan ahidnâme metni doğrudan unvan kısmı ile başlamıştır. Bu durumun diplomatik bir anlamı olmamakla birlikte ahidnâmenin bir temdit antlaşması olması ile ilgilidir. Unvan kısmı ise klasik ahidnâmelere göre daha kısa olan belgedeki bu durum, Osmanlı Devleti'nin ahidnâmenin muhatabı Rusya karşısındaki yenilgisini yansıtmaktadır. Nitekim ilgili ahidnâme 1700 yılında Rusya ile yapılan İstanbul Antlaşması'nın şartlarının değişmeden kaldığı ve aynı şekilde uzatıldığı 1701 tarihini taşımaktadır. Rusya 1700 İstanbul Antlaşması ile Osmanlı Devleti karşısında askeri anlamda olmasa da diplomatik açıdan üstün olup, bu durumu antlaşma metinlerine yansıtmıştır. Ve 1701 yılında dönemin siyasi ve askeri şartları gereği uzatılan antlaşma ile ilgili 1701 tarihli ahidnâmede de Rusya'nın bu üstünlüğü ahidnâmenin rükünlerine yansımıştır. Nitekim benzer durum unvandan sonra gelen Rus çarı için kullanılan elkab bölümünde de mevcuttur. İlgili elkabta Rus İmparatoru'nun sıfatları oldukça uzun bir şekilde ifade edilirken, Rusya'nın 1700 İstanbul Antlaşması ile elde ettiği “çarlık” unvanının kabulü de aynen devam ettirilmiştir. Elkabta “Moskov vilayetlerinin çarı...” ifadesi geçmektedir ve bu durum diplomatik açıdan Rusya'nın üstünlüğünün kabul edildiğini göstermektedir. Nitekim daha önceki yıllarda Rus imparatorları Babiâli nezdinde “Moskov Prensi” unvanıyla anılırlardı. Yine ahidnâmede antlaşmayı imzalayan Rus elçisi Tolstoy ile dönemin Osmanlı sadrazamlarına ait elkablar yer almaktadır. İlgili elkablar klasik yabancı devlet adamı ve sadrazam elkablarına uymaktadır. Rusya'nın Osmanlı Devleti karşısında eski statüsü değişime uğramış ve ele aldığımız belgenin elkab bölümünde görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, Rusya'nın diplomatik konumunu yükseltmiştir. Yine bu elkabların devamında ise klasik olduğu üzere dua bölümleri yer almaktadır. Ardından nakil bölümü yer alan ahidnâmede bu bölümün ardından te'kid, tenbih ile tarih bölümleri yer almaktadır. Burada dikkat çeken ayrıntı Osmanlı Devleti'nin ilgili antlaşmada Rusya karşısında siyasi/askeri açıdan üstünlüğünü kaybetmesine rağmen, tek'id kısmında birtakım uyarı ve tehditlerde bulunmuş olmasıdır. Bu durumu Babiâli'nin Rusya karşısında yıllarca devam eden üstünlüğüne bağlamak mümkündür.

Sonuç olarak ahidnâme-i hümâyûnlar Osmanlı diplomasisi için önemli kaynaklar olup, bu kaynaklar diplomatik içerikleri olduğu için diplomatik açıdan incelenmeli ve değerlendirilmelidir. İlgili örnekte de görüldüğü üzere bu tür incelemeler Babiâli'nin diğer devletlerle olan siyasi ve askeri durumunun diplomatik olarak nasıl yansıdığını gösteren veriler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akşın, A. (2017). “1482 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnamesi”, N. Alkan (Ed.), *Sultan II. Bayezid Dönemi ve Bursa*, içinde (72-89), Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınevi.
- Albayrak, S. (2015). *İstanbul Mahkemelerinde Müstemelerin Davaları ve Hukuki Muameleleri (XVII. Yüzyıl)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Genç, Y. (2000). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- Bediroğlu, S. (2014). *9 Numaralı Name-i Hümâyûn Defterinin Transkribi ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Canbaş, E. (2014). *15/3 No'lu Dubrovnik Düvel-i Ecnebiye Defteri: (H.1057-1073/M.1647-1663)(İnceleme Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Cebecioğlu, M. (2013). *Kırım Hanlarına Name-i Hümâyûn (2 Numaralı Name Defteri)*, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Çıtırık, H. (2014). *4 Numaralı Name-İ Hümayun Defteri Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi (H. 1203-1206/ M. 1788-1792)*, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

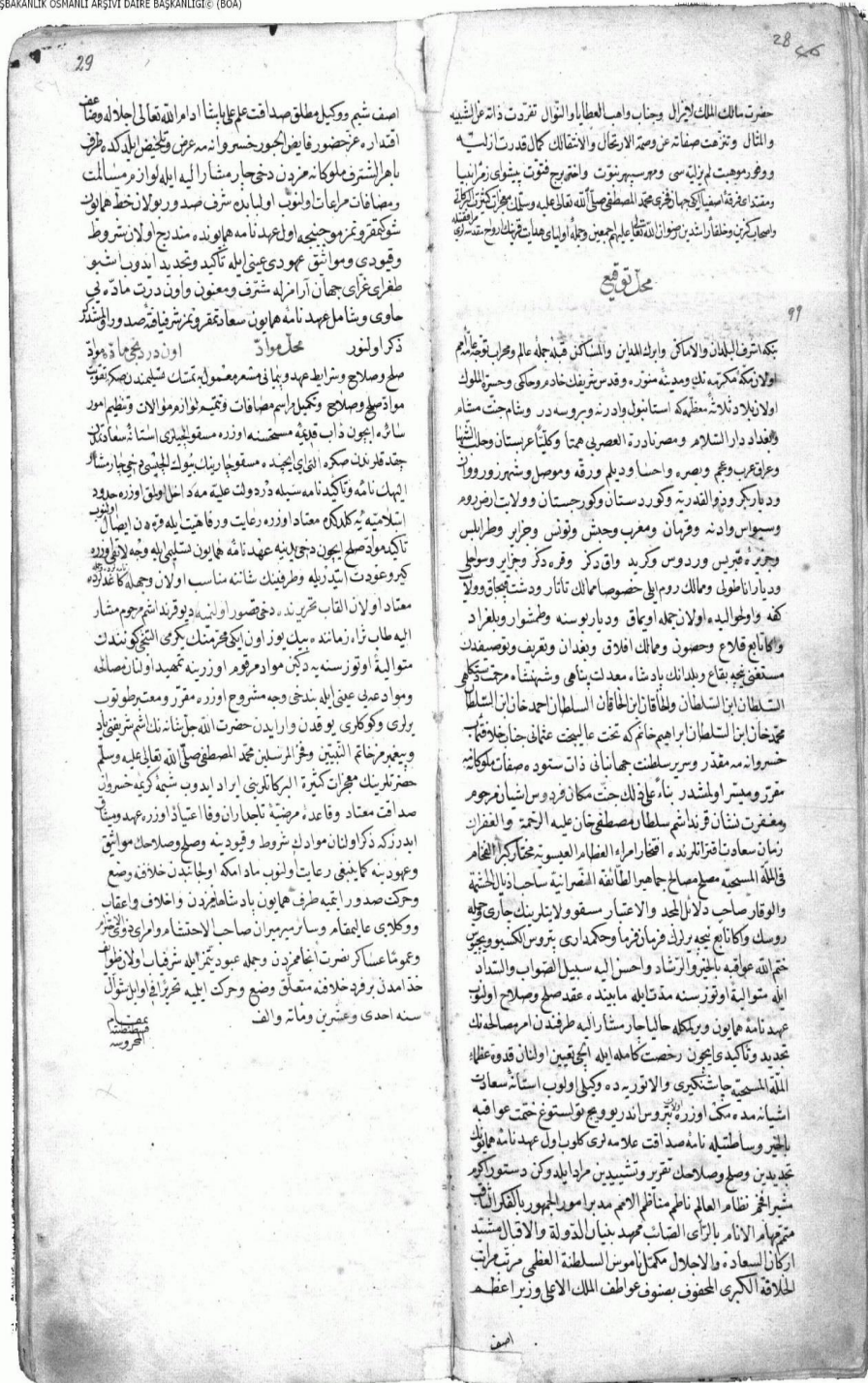
- Çiçek, H. (2021). "XVIII.- XIX. Yüzyıllar Osmanlı-Rus Münasebetlerine Dair Önemli Bir Kaynak: 83/1 Numaralı ve 1113-1309/1701-1891 Tarihli Rusya Ahidname Defteri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 127(250), 37-66.
- Delilbaşı, M. (1984). "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleten*, 47(85), 95-103.
- Dönmez, A. (2018). "Osmanlı Devleti'nde Tek Taraflı Diploması Anlayışı ve Karşılıklı Diplomasıye Geçiş Süreci", A. Yalçınkaya ve U. Kurtaran (ed.), *Osmanlı Diploması Tarihi Kurumlar ve Tatbiki*, içinde (145-179), Ankara: Altınordu Yayınları, Ankara, 2018.
- Erdinç, Ö. (2015). *003 ve 003M Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Erdoğan, M. (2003). "1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnamesi", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 64-76.
- Ertuğ, Z. (2016). "Name-i Hümayün", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek 2, 349-350.
- Fayda, M. (1988). "Ahidnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1, 535-536.
- Glavina, M. (2009). *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnalçık, H. (1971). "İmtiyazat", *El*, 2, 1179-1189.
- İpşirli, M. (1999). "Elçi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11, 3-15.
- Köse, O. (1994). "1722-1776 Tarihli Ecnebi Defterine Göre Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 152-166.
- Kurtaran, U. (2019). "Mapping Changes in Ottoman-Austrian Bordes During the Eingteenth Century", A.J. Kent ve S. Versvust ve I.J. Demhardt ve N. Millea (ed.), *Mapping Empires: Colonial Cartographies of Land and Sea*, içinde (197-207), Springer.
- Kurtaran, U. (2018). "Ottoman-Austria Border Determination Works And Newly Determined Borders According To The Treaty Of Belgrade Of 1739" D. Amedoski (ed.), *Belgrade 1521-1867*, içinde (169-193), Belgrade.
- Kurtaran, U. (2018). "Pasarofça Antlaşması'na Göre Yapılan Sınır Tahdit Çalışmaları ve Belirlenen Yeni Sınırlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 285-299.
- Kurtaran, U. (2018). "XVIII. Yüzyıla Ait Hudutname ve Sınır Tahdit Örneği: Karlofça Antlaşması'na Göre Belgrad Sınırlarının Belirlenmesi", A. Yalçınkaya ve U. Kurtaran (ed.), *Osmanlı Diploması Tarihi Kurumları ve Tatbiki*, içinde (119-145), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kurtaran, U. (2017). *Sultan II. Mustafa (1695-1703)*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kurtaran, U. (2016). "Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan ve Rusya'ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 98-106.
- Kurtaran, U. (2015). "Osmanlı Diploması Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar ile Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme", *OTAM*, (38), 109-129.
- Kurtaran, U. (2014). "Sultan Birinci Mahmud'un Rusya'ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnâmenin Diplomatik Açından Tahlili", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29(1), 215-218.
- Kurtaran, U. (2009). *Osmanlı Diploması Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri 1526-1791*, Kahramanmaraş: Uke Yayınları.
- Kütükoğlu, M.S. (1992). "Berat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5, İstanbul, 472-473.
- Kütükoğlu, M.S. (1988). "Ahidnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1, İstanbul, 536-538.
- Özkan, M. (2012). *87/5 Numaralı Rusya Ahkâm Defterinin Transkripsiyon ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınları.
- Portakal, G. (2019). *6 Numaralı Name-i Hümayün Defterindeki Kırım Hanlığıyla İlgili Belgelerin Tanskripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1115-1133/M.1703-1721)*, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Sander, O. (2010). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diploması Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Savaş, A.İ. (2007). *Osmanlı Diploması*, İstanbul: 3F Yayınları.
- Savaş, A.İ. (1996). "Osmanlı Diplomatikasına Ait Name-i Hümayün, Ahitname-i Hümayün ve Mektup Tahlilleri", *OTAM*, 7, 219-251.
- Savaş, A.İ. (1994). "Tahrir-i Ahmed Merâmî Efendi Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporu", *Belgeler*, 16(20), 153-195.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA. A.DVN.DVE., Rusya Ahidnâme Defteri, nr. 083/1.
- Tuncer, H. (2005). *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara: Ümit Yayınları.
- Turan, N.S. (2015). *İmparatorluk ve Diplomasi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uzelli, G. (2007). "I. Petro Döneminde Barok Portre Sanatı", *Sanat Tarihi Dergisi*, 16(2), 77-90.
- Ünal, M.A. (2016). "Osmanlı Medeniyetinin İçerik Kapanması ve Batı Karşısında Savunmaya Geçmesi", M.Y. Ertaş ve H. Şahin ve H. Kılıçarslan (ed.), *Osmanlı'da Siyaset ve Diplomasi*, içinde (27-43), İstanbul: Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Yalçınkaya, M.A. (2018). "Osmanlı Sefaretnameleri ve Diplomasi Tarihi Bakımından Önemi", A. Yalçınkaya ve U. Kurtaran (ed.), *Osmanlı Diplomasi Tarihi Kurumları ve Tatbiki*, içinde (11-39), Ankara: Grafiker Yayınları, Ankara.

EKLER

EK1: T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA. A.DVN.DVE. nr. 083/1, s.28-29.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

A.DVN.DVE.d 083/1

EK2: T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA.A.DVN.DVE. nr. 083/1, s.28-29.

“Ben ki; eşrefü’l-buldâni ve’l-emâkin ve ebrekü’l-medâyini ve’l-mesakin, kible-i cümle-i âlem ve mihrâb-ı teveccüh-i âmme-i ümem olan Mekke-i Mükerrreme’nin ve Medine-i Münevvere ve Kudüs-i Şerif’in hâdim ü hâkimi ve hasretü’l-mülük olan Bilâd-ı Selâse-i muazzama ki, İstanbul ve Edirne ve Burusa’dur ve Şâm-ı cennet-meşam ve Bağdâd-ı dâru’s-selam ve Mısır-ı nâdiret’ül-asr-ı bi-hemtâ ve külliyyen Arabistan ve Haleb-i şehbâ ve Irâk-ı Arab u Acem ve Basra ve Ahsa ve Deylem ve Rakka ve Musul ve Şehr-i Zor ve Van ve Diyârbekir ve Zülkadriyye ve Kürdistân ve Gürcistân ve vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Karaman ve Mağrib ve Habeş ve Tunus ve Cezâyir ve Trablus ve Cezire-i Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Akdeniz ve Karadeniz ve cezâyir ve sevâhili ve diyâr-ı Anadolu ve memâlik-i Rumili, husûsâ memâlik-i Tatar ve Deşt-i Kıpçak ve vilâyet-i Keçe ve ol havalide olan cümle oymak ve Diyar-ı bosna ve Tımışvar ve Belgrad ve ana tâbi’ kulâ’u husun ve memâlik-i Eflak ve Boğdan ve ta’rif u tavsifden müstağni nice bika’u buldanın padişah-ı ma’delet-penahi ve şehinşah-ı merhamet-destgahi es-sultan ibnü’s-sultan ve’l-hakan ibnü’l hakan es-sultan el Ahmed han ibnü’s-sultan dostgahi Mehmed han ibnü’s-sultan İbrahim hanım ki taht alicennet Osmani cenâb-ı hilâfet-me’âb-ı hüsrevâneme mukadder ve serir-i saltanat cihan-bâni zât-ı sütude-i sıfat-ı mülükâneme mukarrer ve müesser olmuştur. Binâenâleyh cennet mekân firdevs-i aşiyân merhum ve mağfîret-i nişan karındaşım sultan Mustafa han aliyye ez-zahmet’ül gufran zaman saâdet iktiranlarında iftihârü’l-ümerâi’l-izâmî’l-îsevîye muhtârü’l-küberâi’l-fihâm fi’l-milleti’l- mesihîyye muslihu mesâlihi cemâhiri’t-ta’ifü’n-nasraniyye sâhibü ezyâli’l-haşmeti ve’l-vakâr sahibü delâili’l-mecdi ve’l-iftihâr Moskov vilayetlerinin çarı ve cümle Rusun ve ana tâbi’ nemçelilerin ferman ferman ve hükümdarı Petrus Aleknisyovicyus hutimet avakbehü bi’lhayr ve’r-reşad ve ahsen-i ileyhi’s sebili’l-sedad ile mütevelliyeten otuz sene müddet ile mabeynde akd sulh u salah olunub ahidnâme-i hümayun virilmekle haliyen çâr-ı müşarunileyh tarafından emr-i müsalahanın tecdid ve te’kidi için ruhsat kâmilî ile elçi tayin olunan kıdvetü’l izâmî’l milletî’l-meshiyye çaşnigarı ve alaturya da vekili olub asitane-i saâdet aşiyânemde meks üzere olan Petrus Androyovic Tolstoy hutime-i avakbehi bil hayr name-i sadakat i’lamları gelüb ol ahidnâme-i hümayûnunun tecdidin ve sulh u salahın takrir ve teşyidin murad eyledüğün Düstur-ı ekrem müs’i-ir ešham nizam-ı âlem menâzimü’l-ümem müdebbir-i umurü’l cumhur bi’l-fikri’s-sâkıb mütemmim-i mihâmü’l-enâm bi’re’yi’s-sâ’ib bünyânü’d-devlet ve’l-ikbâl erkanü’s-sa’âde ve’l iclâl mükemmil-i namus-ı saltanatü’l azim müretteb-i meratibü’l-hâlik el kebir el mahfuf bi-sunûf-ı avâtfü’l mülük alâ vezir-i azam asaf-ı şiyem ve vekil-i mutlak sadakat ilm Ali Paşa edemallahü teala iclalehü ve zaafa iktidarahu gurre huzur-ı faiz için hüsriüvaneme arz ve telhiz eyledikde taraf-ı baharü’ş-şeref-i mülükânemizden dahi çâr-ı müşarunileyh ile levazım-ı müsalemet ve muzâfât-ı mürâfaat olunub ol babda şeref südur bulan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrunumuz mucibince ol ahidnâme-i hümayûnda münderic olan şürut ve kuyudu ve mevâsik-i ‘uhûd ayni ile te’kid ve tecdid idüib işbu taraf-ı gurre-i cihan aramızla müşerref ve müekket ve on dört maddenin havi ve şamil ahidnâme-i hümayûn-ı saâdetmakrunumuz şeref-yafte-i sudûr olmuştur ki zikr olunur mahall-i mevadd on dördüncü madde mevadd-ı sulh u salah ve şerait-i ahd ü peymanı müs’ir ma’mul temessük tesliminden sonra takviyyet-i mevadd-ı sulh u salah ve tekmil-i merasim-i muselef ve tatmin-i levâzım-ı mevâlât-ı tanzim umur-ı saire için dâib-i kadime-i müstahsene üzere Moskov ilçileri asitane-i saadetinden çıktıklarından sonra altı ay içinde Moskov Çarının büyük ilçisi dahi çarı müşarunileyhin name ve te’kid nâmesiyle der-devlet-i âliyyeme dahil olmak üzere hudud-ı İslâmiyye geldikten mu’tad üzere raiyet ve refhiyyet ile karadan irsal olunub te’kid-i mevadd-ı sulh için dahi yedine ahidnâme-i hümayûn teslimi ile

veche layık üzere gerü avdet itdirile ve tarafeynin şanına münasib olan vechle kağıdlarda namelerde vechle mu'tad olan elkab tahririnde dahi kusur olunmaya deyü karındaşım merhum müşarunileyh Tabesra zamanında bin yüz on iki muharreminde yirmi altıncı gününden mütevelliyeten otuz seneye değin mevadd-ı merkum üzerine temhid olunan müsalaha ve mevâd-ı 'adli ile ben dahi vech-i meşrûh üzere mukarrer ve muteber tutub yerleri ve gökleri yokdan var iden hazret-i Allah celle şânuhunun ism-i şerifine yâd ve peygamberimiz hâtemü'n-nebiyyin ve fahrü'l-mürselin muhammedü'l mustafa sallallahü teali ali ve sellem hazretlerinin mucizât-ı kesiretü'l-berekâtlarını irad idüb şime-i kerime-i hüsrüvan sadakat mu'tad ve kaide-i marziyye-i tâc-dârân vefâ itiyâd üzere ahd ve misak iderizki zikr olunan mevadın şurut ve kuyuduna ve sulh u salahın mevasik ve uhûduna kemâyenbaği raiyet olunub mâ-dâm ki ol canibden hilâfına vaz' u hareket sudur itmeye taraf-ı hümayûn-ı padişahanemizden ve ahlaf ve a'kab ve vekil-i âli makam ve sair mirimiran sahibü'l ihtişam ve umerâ-yı zeviyü'l-ihiram ve umumen asakir-i nusret encamımızdan ve cümle 'ubûdiyetimiz ile şeref-yâb olan tevâ'if hüddamdan bir ferd hilâfına müte'allik vaz' u hareket eylemeye tahriren fi evail-i şevval sene ihda ve 'ışrin ve mi'eteyn(mi'e) ve elf"

GENERAL FEATURES OF DIFFERENT AHİDNÂME-İ HÜMÂYÛNS AND THE ANALYSIS OF AHİDNÂME-İ HÜMÂYÛN NUMBER NINETY NINE

EXTENDED ABSTRACT

Diplomacy, the art of executing inter-state relations through official representatives, was used by the Ottoman Empire from its foundation until the end of the 18th century. During this period, the Ottoman Empire contributed to the formation of many documents and resources with its unique understanding of diplomacy. Among these, first-hand sources about Ottoman diplomacy history are important. These sources are Ahidnâme-i Hümâyûnlar, Name-i Hümâyûnlar, Sefaretnameler and Border Restriction Reports. One of the sources, Ahidnâme-i Hümâyûnlar, which are the official documents written by the Ottoman sultans, were addressed to foreign state rulers and recorded in the Düvel-i Ecnebiye notebooks in the Ottoman archive. Ahidnâme-i Hümâyûnlar showed the most prominent features in the process from 1453, the conquest of Istanbul until signing the Treaty of Karlofça in 1699, and the document style used in the texts was also strict. The development of the situation in this way was that the Ottoman Empire used the Ad-hoc diplomacy method, which meant one-sided / purposeful meaning, in this period when the Ottoman Empire was the most magnificent. In this respect, it should be mentioned that the Ottoman State used different diplomacy methods during its existence in line with its economic, military and social power. One of these diplomacy approaches was Ad-hoc diplomacy, which was directly related to the Ahidnâme-i Hümâyûn mentioned above. Furthermore, although the ad-hoc diplomacy method was not only a type of diplomacy specific to the Ottoman State, the only thing distinguishing the Ottoman Empire from other states was the use of ad-hoc diplomacy for a long time. The practice unique to this method of diplomacy is not to send an ambassador. While using the ad-hoc diplomacy method, the Ottoman Empire sent extraordinary envoys to foreign states only when they got things done. For this reason, it remained far from the developments in European states. By the 18th century, the Ottoman Empire left its glorious days behind and the state started to lose land in the agreements it signed. Many changes were made for the state in the period after the signing of the Karlofça Agreement, the agreement where the Ottoman State experienced the first loss of land. One of them was the change in diplomacy method. In this direction, the Ottoman Empire decided to leave the unilateral diplomacy method behind and sent ambassadors to the European states and took care to follow these states closely. This situation was also reflected in Ahidnâme-i Hümâyûnlar. In time, the pledges lost their hard features in the document language and became softer. On the other hand, in the content of the Ahidnâme-i Hümâyûnlar, there was also information about the treaties and commercial concessions made by the Ottoman Empire with foreign states. In addition, Ahidnâme-i Hümâyûnlar gives information about interstate relations, commercial activities and economy of states. These documents provide us an insight into especially diplomatic activities. As a matter of fact, the language and style used in the writing of the Ahidname-i Hümâyûnlar contributes to our understanding of the state diplomacy at the time the document was written. In this respect, examination of Ahidname-i Hümâyûnlar will provide important contributions to Ottoman diplomacy research. Treaties do not contain only treaty clauses or commercial privileges in their contents. In addition to these, Ahidnâme-i Hümâyûnlar has military and political aspects and socio-cultural conditions. Through these documents, we are informed about the attitude and style of the Ottoman Empire against foreign heads of state. We can also reach the changes in Ottoman diplomacy through these documents. The Ottoman State has differentiated its diplomacy methods in some periods or granted privileges to some states. In fact, there are a number of layers in Ahidname-i Hümâyûnlar, which are diplomatic documents, and the diplomatic style used varies according to the content of the documents. The detection of these changes is important for the development of interstate relations. Firstly, Ottoman diplomacy and its general characteristics are explained in the study. Then, Name-i Hümâyûnlar, Sefaretname and Border Restriction Reports, among the primary sources of Ottoman diplomacy, are explained. The general characteristics of Ahidnâme-i Hümâyûnlar, and the source value of it in Ottoman history studies are emphasized. In addition, an example of a pledge attached to the Russian Treaty Book No 83/1 was transcribed and analyzed diplomatically. The main purpose is to determine the change in time of Ahidnâme-i Hümâyûnlar sent by the Ottoman State to foreign states and to explain the source value of the pledges. In this context, it was tried to determine the differences between the classical treaties with an example from the Russian Treaty Book No 83/1. The source value of the Ahidnâme-i Hümâyûnlar was examined by analyzing the columns of the transcribed sample. For the relevant determinations and evaluations in the study, a conceptual framework was created by making use of the works on Ahidnâme-i Hümâyûnlar by the evaluation of an example of Ahidnâme attached to the Russian Treaty Book No 83/1.